

Syntax of Invaluable TEHRAN Houses in Qajar Era with Emphasis on Contemporization of Historic Districts

ABSTRACT INFO

Article Type:
Original research

Authors:

1.Mohsen Daneshmandi1,
2*.Said Tizghalamzonouzi,
3.Shervin Mirshahzadeh3

1. Department of Architecture,
Central Tehran Branch, Islamic
Azad University, Tehran, Iran
2*. Department of Architecture,
Central Tehran Branch, Islamic
Azad University, Tehran, Iran
3. Department of Architecture,
Central Tehran Branch, Islamic
Azad University, Tehran, Iran

ABSTRACT

Problem: This article unfolds a collective educational journey that while initially faced by serious doubts, ultimately received positive feedback from the students in an online urban design workshop. During a rampant global pandemic, one of the two instructors communicating from overseas, who is experienced in teaching face-to-face courses, raised initial pedagogical concerns.

Aims: To remedy these, the two instructors dedicated the first part of the workshop to theorizing urban complexity. Exposure to theory, while less common if not uncommon in design studios, removed the students' initial misgivings. Gaining student confidence boosted their spirit in crafting idiosyncratic interpretations based on personal memories, and paved the way toward assuming agency, and subsequently integrative learning.

Methods: This technique enabled students to connect discrete structural learning domains to produce more complicated outcomes, and by doing so experienced three states of mind. Melting away initial doubts coincided with thematic arrangement. Boosting confidence through conceptual connectivity and self-discovery, then, resulted in ebullience in designing through purposeful action.

Result: This article contributes to the scanty literature on coping mechanisms in the face of looming uncertainties both for students and instructors in teaching studios.

Keywords: Urban design pedagogy, learning uncertainties, online studio.

*Corresponding Author

zonouzi@iauctb.ac.ir

Article History

Receive : March 1 , 2024

Accepted : April 17 , 2024

Copyright© 2020, TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

دستور زبان معماری خانه های ارزشمند تهران در دوران قاجار با رویکرد معاصر سازی بافت های تاریخی شهر

محسن دانشمندی

گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد تهران مرکزی،
دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

سعید تیزقلم زنوزی*

گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد تهران مرکزی،
دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

شروین میرشاهزاده

گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد تهران مرکزی،
دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده:

بیان مسئله: سوال اصلی که باعث شروع این مطالعه شد، به دو چیز برمی گردد: (۱) آیا مدرسان و دانشجویان در برابر عدم قطعیت باید انتظارات خود را به طور معقولی پایین بیاورند؟ (۲) اگر نه، آیا آن‌ها می‌توانند یک برنامه پشتیبانی برای خود ایجاد کنند که گزینه مناسبی را برای آن‌ها فراهم کند

اهداف: به گونه‌ای که هدف یادگیری مطابق با اهداف برنامه درسی تضمین شود؛ این مقاله یک سفر آموزشی جمعی را شروع کرد که در ابتدا با شکوه‌های جدی مواجه بود، اما در نهایت بازخورد مثبتی از دانشجویان دریافت کرد. شیوع و ویروس کووید ۱۹ در سطح جهان، مدرسی که از خارج از کشور کارگاه را هدایت می‌کرد و آموزش همیشگی رو در رو در کارگاه طراحی شهری، باعث نگرانی‌های اولیه شد.

روش‌ها: برای رفع این مشکلات، مدرسان بخش اول کارگاه را به آشنایی نظری با پنج اپیزود کشف شهری اختصاص دادند. آشنایی با تئوری، در حالی که در کارگاه‌های عملی کمتر استفاده می‌شود، تردیدهای اولیه دانشجویان را برطرف کرد. افزایش اعتماد به نفس دانشجویان، روحیه آن‌ها را برای اضافه کردن ساعات بیشتر به تولید تفاسیر خود، بهبود بخشید و راه آن‌ها را به سمت تعریف مشکل، سنتز و طراحی باز کرد.

نتیجه‌گیری: این روش در جستجوی کسب تلاش‌های پدیدار شناختی و هستی‌شناختی‌ای در آموزش کارگاه طراحی شهری

است که به طور یکپارچه‌تر؛ با وارد کردن تئوری به طراحی، از روش‌های همگرا استفاده می‌کند.

واژگان کلیدی: آموزش طراحی شهری، عدم قطعیت‌های یادگیری، کارگاه آنلاین

تاریخ دریافت: [۱۴۰۲/۱۲/۱۱]

تاریخ پذیرش: [۱۴۰۳/۱/۲۹]

* نویسنده مسئول zounouzi@iauctb.ac.ir

مقدمه

«تاریخ چشم انداز آینده» است. مهمترین انگیزه برای بررسی تحقیقات و پژوهش‌های مشابه در دیگر کشورهای جهان در حوزه معاصر سازی بناهای تاریخی؛ الگوگرفتن در از آن هاست. مقدمه ورود به بحث درک اهمیت میراث معماری معاصر برای معاصر سازی و بازآفرینی بافت‌های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران است. شناخت «هندسه پنهان» و «مفاهیم عمیق» به یادگار مانده از بناهای ارزشمند تهران بخش مهمی از سلسله تلاش‌ها در جهت بستر سازی برای معاصر سازی و رونق بخشیدن دوباره به بافت‌های تاریخی شهر تهران است؛ راهی که هر چند بسیار سخت و پیچیده به نظر می‌رسد، اما در عمل گریزی از آن وجود ندارد. شناخت مناظر تاریخی شهری و مروری بر روندها و روش‌شناسی‌ها در بافت شهری قرن بیست و یکم نشان می‌دهد که بافت‌های تاریخی علاوه بر کارکردهای متداول، می‌توانند به عنوان حافظه تاریخی شهرها شناخته شوند [۱]. نوآوری‌های رویه‌ای و نهادی [۲] که می‌خواهند به چالش توسعه پایدار پاسخ دهند، نگاهی جامع به مدیریت میراث فرهنگی با رویکرد پایدار خواهند داشت. درک صحیح از بافت‌های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران مانند هر بافت تاریخی دیگر؛ بین رویکردی تاریخی شاعرانه و رومان‌تیک، مدل‌های مدیریت منطقی و علمی [۳] در حرکت است. اینچنین است که در ادبیات معماری و شهرسازی می‌خوانیم که مناظر شهرهای تاریخی هم تجلی هویت هستند و هم وسیله‌ای برای شکل دادن به روابط بین ساکنان آن‌ها [۴]. وجود ساختمان‌ها و خانه‌ها از دوره‌های تاریخی مختلف به حافظه جامعه محلی کمک کرده است تا شیوه‌های اجتماعی را از نسلی به نسل دیگر منتقل کند. این مقاله رابطه بین معماری، حافظه و شیوه‌های اجتماعی روزمره را از طریق

مناطق عابر پیاده مهم است، به خصوص جریان بازدیدکنندگان و حفاظت از بناهای تاریخی، موزه ها و ساختمان ها [۱۳]. تاثیر نورپردازی و منظر شبانه بر کیفیت بصری [۱۴-۱۸] و توجه به مفاهیم عمیق هویت اسلامی ایرانی شهر تهران در تاکید بر کیفیت بصری [۱۹-۲۰]؛ بخش هایی از نگاه جامع به کیفیت بصری بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران است. با توجه به اهمیت «کیفیت بصری» بافت تاریخی می توان تاکید داشت که پروژه های معاصر سازی و بازآفرینی بافت های تاریخی نیاز به ارجاع عناصر باارزش محلی دارد؛ البته ارزش هایی که که قابلیت تصویرسازی در ذهنیت افراد ساکن در بافت تاریخی را دارا باشند.

«باززنده سازی» و زنده کردن ارزش های بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران، یک ضرورت است. به بیان دیگر، باززنده سازی و زنده کردن بافت ها نشان دهنده میزان اعتبار و پشتوانه تاریخی شهر نیز می باشد که این پشتوانه در مسیر ارتقاء کیفیت بصری بافت تاریخی درک می شود. مطالعات صورت گرفته در حوزه بافت تاریخی شهرها نشان می دهد که جوامع محلی در بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهرها شبیه یک بافت اجتماعی منحصر به فرد است که تاریخ آن به طور فعال در تولید روزمره معاصر عادات، سنت ها و عملکرد اجتماعی محلی درگیر است [۵]. در ادبیات «باززنده سازی» [۲۱] عوامل پایداری و تاب آوری در چارچوب پیشنهادی در چند بعد اولویت بندی شده اند: ۱- ارزش افزوده پس از نوسازی هم در نظر کارشناسان و هم در نظر ساکنان مهمترین عامل پایداری اقتصادی پروژه است. ۲- بهره وری در هنگام باززنده سازی کمتر مورد توجه قرار می گیرد. ۳- اگر باززنده سازی درست تعریف شود، ساکنان ترجیح می دهند ساختمان های داخل شهر را بازسازی کنند تا اینکه به ساختمان های جدید خارج از شهر نقل مکان کنند. ۴- افزایش آگاهی و آموزش ابزارهای کلیدی برای ارتقای تاب آوری و پایداری در طرح های باززنده سازی هستند.

«معاصر سازی» و یا «باززنده سازی پایدار» باید در جهت معاصر سازی باشد تا بتوان «حیات اجتماعی» بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر را حفظ کند. در این راستا، هرگونه اقدامات در بافت محلات تاریخی لازم است بیش از جنبه های شکلی، بر جنبه های محتوایی و عملکردی تاکید نماید. باززنده سازی این

تعیین روشی که معماری تجارب جامعه را تعدیل می کند و روایت ها را در میان نسل ها به اشتراک می گذارد [۵]. تاکید بر هویت به عنوان عنصر مرکزی در درک ارزش های بافت های کهن شهر [۶-۱۰] نشان از توجه راهبردی به حافظه تاریخی شهرهای تاریخی است. بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران را «حافظه تاریخی شهر» دانسته اند. نگین این بافت های تاریخی، «خانه های قدیمی» است که به عنوان حافظه تاریخی می تواند بیگانگی موجود در هویت شهرها برای ساکنین را از بین برده و حس تعلق خاطر و احساس وابستگی به فضای شهری را افزایش دهد. «کیفیت بصری» بافت تاریخی را می توان از «هندسه پنهان» و «مفاهیم عمیق» بافت های کهن بازشناسی کرده، در پروژه های معاصر سازی و بازآفرینی بافت های تاریخی شهرها مورد استفاده و بهره برداری قرار گیرد. ارتقاء کیفیت بصری بافت تاریخی، زمینه ساز «حیثیت بخشی دوباره» به این بافت هاست، درست زمانی که به دلیل توسعه بخش های نوساز شهر، به دست فراموشی سپرده شده اند. نکات برجسته موضوع «کیفیت بصری» مانند اینکه کیفیت فضای خیابان را می توان با کیفیت فیزیکی و کیفیت درک شده منعکس کرد؛ از آنجا مشخص می شود که کیفیت درک شده تا حدی مطابق با کیفیت فیزیکی محاسبه شده خودکار است [۱۱].

نیازهای بصری در محیط شهرهای در حیطه برنامه ریزی شهری، موضوعی چندبعدی است؛ و به خصوص می تواند در زمان های خاصی بحرانی نیز باشد [۱۲] می توان استدلال کرد که بحران های بصری نوعی آشفتگی را تعریف می کنند که شهرهای کنونی ما در حال گسترش است و انواع رایج، در سطح کیفیت بصری منفی بافت های قدیمی شهر درک می شود. بر این مبنا، «کیفیت بصری» متجلی سازنده هندسه پنهان و مفاهیم عمیق بافت های کهن شهری است. هدف رویکرد زیباشناختی به شهر، نظارت بر منظر شهری از طریق ادراک ساکنان و بازدیدکنندگان، شناسایی ویژگی هایی است که باعث تأثیرات بصری می شود و بینش هایی برای تصمیم گیرندگان مدیریت منظر ارائه می کند. برداشت های گرفته شده از شهر در حین حرکت در اطراف برای ارزیابی رضایت ساکنان شهر و بازدیدکنندگان شهر از طریق عناصر کلیدی مانند علائم راهنمایی، تبلیغات در فضای باز، مبلمان تراس فضای باز، رستوران ها، مبلمان شهری، فضاهای سبز، ترافیک، نظافت،

شکل ۱. نردبان معاصر سازی به عنوان یک رویکرد طراحی مینا به حل مسایل پیچیده بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران

«نظریه معاصر سازی» به عنوان یک رویکرد طراحی مینا به حل مسایل پیچیده بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران، می تواند در جایگاه خود حرکت نوینی را به وجود آورد. نظریه معاصر سازی در ادبیات معماری و شهر سازی به عنوان پاسخی موثر به ناکارآمدی های روش های موجود به خصوص رویکردهای فرصت طلبانه و غیرمسئولانه به وجود آمده است [۳۷-۳۱]. «زندگی دوباره بخشیدن» به بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران، از اولویت هاست؛ زندگی دوباره بخشیدن به بافت هایی که به دلیل مهاجرت گروه های تواناتر و سکنی گزیدن گروه های ضعیف تر، کیفیت خود را از دست داده اند. پروژه های معاصر سازی و بازآفرینی بافت های تاریخی شهرها با هدف «زندگی دوباره بخشیدن» طراحی و برنامه دهی می شود. «تغییر کاربری» خانه های باارزش محلات تاریخی، اقدامی راهبردی در جهت حفظ و تداوم ارزش های بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران تفسیر می شود. تغییر کاربری هماهنگ با هویت بافت، هم عامل حفظ ارزش هاست و هم باعث حیات بخشی و معاصر سازی بافت می گردد. این امر در کشورهای در حال توسعه ای همچون ایران که بناهای تاریخی و فرهنگی پرشماری دارند، اهمیت دوچندان دارد. به خصوص آنکه تعداد

خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و پهلوی در شهر تهران، بخشی از پروژه احیای یادمان های باارزش شهری است و تغییر کاربری سازگار و مناسب با هویت اسلامی ایرانی شهر تهران، باعث جان بخشی دوباره آن ها خواهد شد.

علاوه بر این، احیای ساختمان های موجود به توسعه زمین های جدید شهر ترجیح دارد. «معاصر سازی» و یا «باززنده سازی پایدار» ساختمان های موجود ابزار مهمی برای کاهش مصرف انرژی در بخش ساختمان، بهبود آسایش حرارتی ساختمان و شرایط محیطی در مناطق شهری است [۲۲-۲۴]. اقدامات نوسازی ساختمان منجر به عملکرد زیست محیطی بهتر ساختمان، بهره وری بیشتر در استفاده از منابع محلی و فشار کمتری بر اکوسیستم محلی می شود. به طور کلی، «معاصر سازی» و یا باززنده سازی پایدار ساختمان به دلیل اثرات مخرب کمتر محیطی به تخریب ترجیح دارد [۲۵-۲۷]. علاوه بر این، اهمیت حفاظت از میراث فرهنگی و بناهای بنایی قدیمی توجهی برای نگرانی کشورهای مختلف در سراسر جهان است؛ مفهومی که جایگاه «ارزش» و «اصالت» را در معاصر سازی و یا باززنده سازی پایدار نشان می دهد. معاصر سازی یا باززنده سازی پایدار به دلیل پتانسیل آن، در افزایش ارزش بافت تاریخی و ساختمان های باارزش آن، موضوع مهمی است، و توجه ویژه ای به حفظ ارزش های تاریخی آن مورد نیاز است [۲۸-۳۱]. نواحی تاریخی نسبت به تغییرات بسیار حساس هستند. چارچوب معاصر سازی یا باززنده سازی پایدار ارائه شده به بررسی نوسازی پایدار و انعطاف پذیر ساختمان ها و بناهای شاخص بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران می پردازد که از طریق احیای ناحیه شهری صورت می پذیرند و در سه جنبه دارای اولویت است: ۱- محیطی، ۲- اقتصادی و ۳- فرهنگی و اجتماعی. (شکل ۱)

زیادی از آن ها کاربری های پیشین خود را به دلایل مختلف از دست داده اند، و اکنون زمان تغییر کاربری آن هاست. با نگاه به تغییر کاربری، هماهنگی تغییر کاربری با هویت اسلامی ایرانی شهر تهران بسیار قابل تأمل است.

اقتصاد شهری در این حوزه واجد اهمیت است. بازنده سازی این خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و پهلوی در شهر تهران باید به صورتی مقرون به صرفه برنامه ریزی شود. راهبردهای اقتصاد پایه که از مبالغ سنگین در انجام عمل حفاظت صرف آن ها جلوگیری خواهد کرد. همچنین این امر می تواند به عنوان یک عمل حفاظتی که در آن کلیهی مبانی توسعه، توسعه فرهنگی و معاصر سازی رعایت شده، در عین حفظ اصالت، بقاء و سرنوشت این ابنیه را تأمین کند و به نحوی در راستای اهداف توسعه پایدار میراث فرهنگی گام بردارد. بازسازی مکان های کهن شهر، به ویژه برای گردشگری، به یک استراتژی مناسب برای هدف قرار دادن محرومیت های اقتصادی و اجتماعی است. این امر انتظارات قابل توجهی را از میراث به عنوان وسیله ای برای توسعه پایدار بلند مدت ایجاد می کند [۲]. تجدید نظر در رویکردهای منفعت طلبانه در بافت های تاریخی پایدار به عنوان سنگ اساسی در احیای مرکز شهر [۳۸]، جوهر تاریخی آن ها حفظ می کند، اینجاست که نظریه معاصر سازی جایگزین بازآفرینی های منفعت طلبانه می شود. "تجدید نظر" در روش های اقدام در شهر تاریخی نشان دهنده چالشی در اولویت بندی برای بسیاری از شهرهاست [۳۹-۴۰]، شهرهایی چون بارسلونا، وین، جنوا، ناپل و غیره، تجربیات خاص خود را داشته اند و در مسیر کنونی برای حل این مشکلات، راه را نظریه معاصر سازی یافته اند.

مواد و روش ها

در مبانی نظری مطالعه بر روی بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهری، دو رویکرد متفاوت مشاهده می شود؛ یکی رویکرد شاعرانه و رومانیتیک که اغلب بر «حفاظت محض» تأکید دارد و دیگری مدل های مدیریت منطقی و علمی را با نگاه «توسعه شتابزده» اولویت می گذارد [۳]. پژوهش ماهیتی تلفیقی دارد. از این رو، رویکرد پژوهش حاضر تلفیقی از روش های شاعرانه و رومانیتیک، مدل های مدیریت منطقی و علمی است. فرم و شکل

مناظر شهرهای تاریخی موقعیت هایی هستند که در آن ساختمان ها، طرح بندی خیابان ها و سازه های یادبود به عنوان بیان های متغیر روابط قدرت تفسیر و بازتفسیر می شوند. اخیراً، جنبه هایی از این مناظر تاریخی به عنوان مراکز سرگرمی در «اقتصاد تجربی» دوباره احیا شده اند [۴]. روش هایی متفاوت از درک بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهرها که آمیزه ای از شکل فیزیکی، هویت و خاطره را در بر دارد با به چالش کشیدن تضادها و عدم قطعیت ها، گفتمان هویت و روابط فعال میان عناصر فرهنگی را باز نگه می دارد [۴].

آراء و اندیشه های گوستاو جووانونی [۴۱] مبانی فکری در طرح ریزی روش شناسی این پژوهش است که با تکیه بر نظریه معاصر سازی و ابتکار عمل مبتنی بر معماری و شهرسازی پایدار، برای اقدام در بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران طرح ریزی می نماید. رویکرد حرفه ای گوستاوو جیوانونی به فرآیند مرمت شهری، که با دیدگاه چند رشته ای او تعریف می شود، و به تفکرات اجرایی اوایل قرن بیستم بر می گردد. ایده ای که چند دهه اول قرن بیستم را در بر می گیرد و سه مسیر متمایز را در بر می گیرد: ۱- به عنوان یک مهندس عمران حرفه ای، ۲- به عنوان معلم در دانشگاه رم، و ۳- به عنوان محقق معماری رومی و تاریخ شهری. سهم عمده او، با این حال، در زمینه حفاظت و فرآیند مرمت شهری بود. برای اولین بار، با دیدگاه جیوانونی، مفهوم حفاظت به کل بخش شهری گسترش یافت. او از یک ساختمان واحد تا یک بافت وسیع تر، نه تنها دستورالعمل های فرهنگی، بلکه ابزارهای فنی مربوط به حوزه های قانون گذاری، شهرسازی و مرمت معماری را نیز ایجاد کرد [۴۱]. تحلیل بناهای بارزش به عنوان بخشی از بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر، از ابتکارت قابل توجه گوستاوو جیوانونی محسوب می گردد. (شکل ۲).

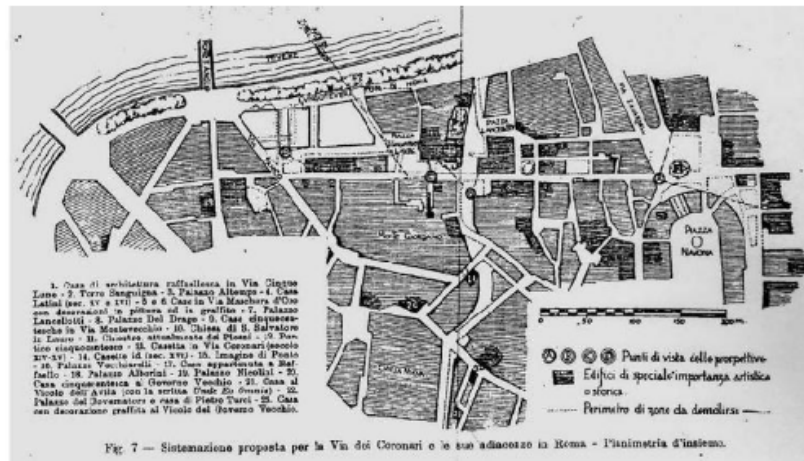

Fig. 7 - Sistemazione proposta per la Via dei Coronari e le sue adiacenze in Roma - l'insieme d'insieme.

GUSTAVO GIOVANNONI

A Theory and a Practice of Urban Conservation

شکل ۲- نگاه جامع گوستاو جووانونی و آراء و اندیشه های کل نگر او، بناهای بارزش را بخشی از

بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر به حساب می آورد [۴۱]

اما سوال آن است که آیا "شیوه پرس و جوی طراحی مبنا" یک روش علمی است؟ برای پاسخ به این پرسش بنیادین روش شناختی، سه موضوع اصلی که از مطالعه ادبیات تحقیق در مورد طراحی آراء و اندیشه های گوستاو جووانونی حاصل شد عبارتند از:

- اجماع مشترکی بین تعداد مهمی از نظریه پردازان طراحی وجود دارد که طراحی به عنوان یک رشته دارای ویژگی های متمایز است.

- وجود «راه های طراحی برای شناخت» که جنبه های خاصی است که تفکر طراحی، ارتباط و دانستن را متمایز می کند.

- اینکه بسیاری از نظریه پردازان طراحی سعی دارند رویکردهایی را برای طراحی تحقیقات متمایز از رویکرد پژوهشی دیگر علوم، عمدتاً برای موضوعات متنوع و متکثر جهان امروز پیشنهاد و پشتیبانی کنند [۴۳].

پرسش محوری آن است که جنبه های راهبردی "شیوه پرس و جوی طراحی مبنا" چیست؟ و چگونه می تواند به پژوهش درباره بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران کمک نماید؟ در

اصطلاحات پارادایم، روش شناسی، استراتژی و روش تحقیق همانطور که در کتاب های راهنمای روش های تحقیق کیفی و یا در گفتگو درباره پارادایم ها تعریف شده است، تنوع زیادی دارند. در این مقاله از رویکرد طراحانه گوستاو جووانونی استفاده خواهد شد. رویکرد طراحانه یک پارادایم یک پایه است. مجموعه ای از باورهایی که عمل را هدایت می کنند و این چهار مفهوم را در بر می گیرد: اخلاق، معرفت شناسی، هستی شناسی و روش شناسی. بر اساس تعریف، روش شناسی تحقیق شامل راهبردهای مختلف تحقیق است که توسط محقق انتخاب می شود. در برخی از محیط های پژوهشی تنها از یک استراتژی تحقیق استفاده می شود و در برخی دیگر از چندین راهبرد تحقیق استفاده می شود. حرکت به عقب و جلو بین راهبردهای تحقیق و ادبیات نیز بخش مهمی از روش شناسی تحقیق است. قوم نگاری، مطالعات موردی و غیره نمونه هایی از راهبردهای تحقیق هستند. روش تحقیق ابزاری است که برای جمع آوری و تجزیه و تحلیل مطالب تجربی مانند مصاحبه، تفسیر اسناد و فرهنگ مادی و غیره استفاده می شود [۴۳].

با ارجاع به نظریه معماری سرآمد [۴۴-۴۷] می توان جنبه های عملیاتی "شیوه پرس و جوی طراحی مبنا" را در قالب های زیر بیان داشت:

▪ منطق فازی و طیف پاسخ های قابل قبول:

استفاده از منطق فازی و پاسخ به مسائل موجود در تحقیقات متنوع به صورت طیفی از پاسخ ها برای بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر به گونه ای که هر یک از آن ها تا حد قابل قبولی از کیفیت پاسخ را در خود دارند.

▪ پویایی فرآیندمبنا: ساخت مدل تحقیقاتی و

استفاده از ساز هایی که به صورت مداوم در فرآیندهای تحقیقاتی تغییر می کنند و بهینه می شوند. در این رویکرد، «فرآیند» به اندازه «نتیجه» دارای اهمیت است و به آن توجه می شود.

▪ استدلال بر اساس بهترین تبیین: استنتاج

بهترین تبیین یا استدلال ربایشی (Abductive Reasoning) مبنای انجام کار به منظور استفاده بهینه از آخرین دستاوردهای دانش بشری بدون درگیر شدن با جزئیات غیرضروری است. رویکرد طراحی مبنا با ایجاد یک پاسخ منطقی بر اساس مشاهدات آغاز می شود و سپس به دنبال یافتن راه حل های قوی تر، در مساله عمیق می شود اما همواره ساده ترین و محتمل ترین توضیح برای مسایل ارایه می کند.

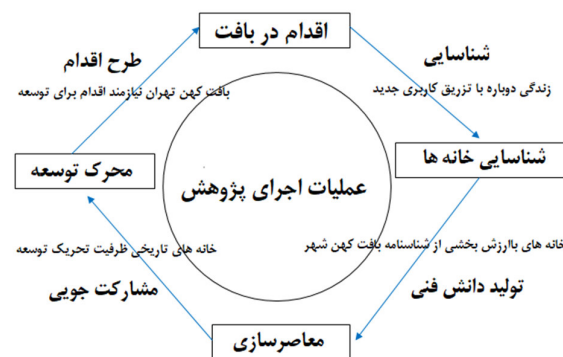
▪ رویکرد خلاقانه به حل مساله: تفکر ابداعی

نهفته در طراحی، در عمل به رویکرد خلاقانه به حل مساله منتهی می شود، نوعی از حل مساله که به جای حذف مشکلات، با آن ها با نگاهی طراحانه همراه می شود

▪ طراحی به عنوان راه حل یکپارچه: پروژه

طراحی در عمل، به عنوان یک استراتژی تحقیق شناخته می شود چون یک راه حل یکپارچه برای همراهی و نه مقابله با موضوع ارایه می دهد.

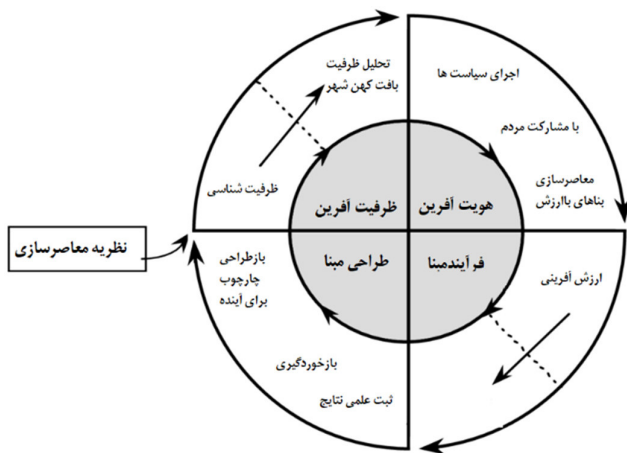
پاسخ می توان گفت که معماری به عنوان یک تعدیل کننده ارتباطات متقابل و به عنوان عناصر فیزیکی که به تجسم تاریخ، مکان یابی ارزش ها و تحقق سنت های محلی کمک می کند ظهور می کند. معماری به عنوان فرآیند و محصول، به عنوان عامل تداوم عمل می کند که در پیوند با راویان، تجربه کامل گذشته را در زمان حال زنده می کند و به هدایت نسل های آینده کمک می کند [۵].

شکل ۳. چارچوب نظری اقدام در بافت با استفاده از ظرفیت نهفته خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی در شهر

با ارجاع به تجارب موفق و آراء و اندیشه های گوستاو جووانونی می توان گفت که از طریق اولین کار تجربی مشخص شد که رویکردی به تحقیق طراحی مبنا، پایه های مستحکمی دارد؛ درست مشابه رویکردهای پیشنهادی در علوم دیگر. که رویکرد تحقیق طراحی مبنا، در آراء و اندیشه های گوستاو جووانونی توجیه شده و توسط چندین نظریه پرداز طراحی دیگر به کار رفته است، و متمایز از رویکردهای تحقیقاتی دیگر علوم، کارایی خود را در آثار موفق گوستاو جووانونی نشان داده است. همچنین می توان به این نتیجه رسید که این رویکرد متمایز، دارای شباهت های متعددی با جنبه های «شیوه های شناختی طراحانه» و رویکرد پژوهشی با عنوان «شیوه تحقیق طراحی شده» است. درک دقیق این جنبه ها و فقدان نمونه های عینی از این رویکرد، توسعه دومین کار تجربی را ضروری می کند، یعنی انجام مطالعات موردی عمیق در بافت های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران به عنوان بخشی از فرآیندهای تحقیقاتی یا پروژه های طراحی [۴۳]. (شکل ۳)

رویکردهای تلفیقی کمی و کیفی استفاده می‌شوند. تفکر ابداعی زیربنا و هدایت‌کننده فرآیند تحقیق است. هدف آن آزمایش یک فرضیه، پاسخ به یک سؤال رسمی در تحقیق یا کشف محدود برخی از بخش‌های واقعیت‌های بافت نبوده و نیست، بلکه هدف آن ابداع "ایده‌های قابل قبول" برای اجرایی شدن در بافت‌های قدیمی، کهن و تاریخی شهری، از طریق عمل طراحی است. (شکل ۴)

شکل ۴. الگوی عملیاتی اقدام در بافت‌های قدیمی، کهن و تاریخی شهر تهران با استفاده از نظریه معاصر سازی و اعطای کاربری مجدد به خانه‌های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی در شهر تهران

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش در دو بخش قابلیت بررسی دارند، اعم از فینوتایپ ساختمان‌های مسکونی و جینوتایپ ساختمان‌های مسکونی. در مبانی نظری مطالعه بر روی بافت، مهمترین تجارب اشاره شده در ادبیات موضوع تحلیل شدند. برای این مهم تغییرات در خانه‌های سنتی تهران، را باید با تغییرات در دیگر آثار معماری معاصر ایران در دوره قاجار، و محوطه‌های تاریخی مرتبط مقایسه نمود. ساختمان‌های مسکونی بخش مهمی از میراث معماری معاصر و میراث معماری صنعتی ایران را در بر دارد. نمونه‌های نهایی تحلیل شده در حوزه این ساختمان‌های مسکونی متنوع و متعدّدند. نمونه‌های نهایی تحلیل شده در حوزه ساختمان‌های مسکونی عبارتند از:

▪ **فراتحلیلی و فرادانشی:** نتایج این رویکردها اغلب به صورت وسیعی قابل انتشار است، هرچند در ذات خود پاسخی فرادانش است، که بر اساس یک فراتحلیل به دست آمده است

▪ **محلی و موردی:** مفاهیم اصیل طراحی جهانی و پایدارند اما پاسخ‌های رویکرد طراحی مینا در عمل محلی و موردی است و به جای اثبات حقانیت برای همیشه، بر روی پاسخ به سوال تمرکز می‌نماید.

▪ **کل‌نگری و یکپارچگی:** رویکرد طراحی مینا برای اقدام در بافت‌های قدیمی، کهن و تاریخی شهر با نگاهی هولیستیک و کل‌نگر همراه است و در تمام مراحل بر یکپارچگی و جامعیت پاسخ تأکید ویژه دارد.

فرآیند تحقیق در رویکرد طراحی مینا به حل مسایل بافت‌های قدیمی شهرهای تاریخی، در عمل بر «کیفیت بصری» تأکید دارد. کیفیت بصری بافت تاریخی از نظر روش شناختی، کیفیت فیزیکی در مقیاس بزرگ را می‌توان با ترکیب بینایی ماشینی و روش یادگیری ماشینی به صورت کمی اندازه‌گیری کرد. اندازه‌گیری کیفیت بصری فضای خیابان و تغییرات زمانی آن؛ چه از منظر روش شناسی و چه استفاده از کاربرد آن؛ با نوآوری‌های خاصی همراه است [۱۱].

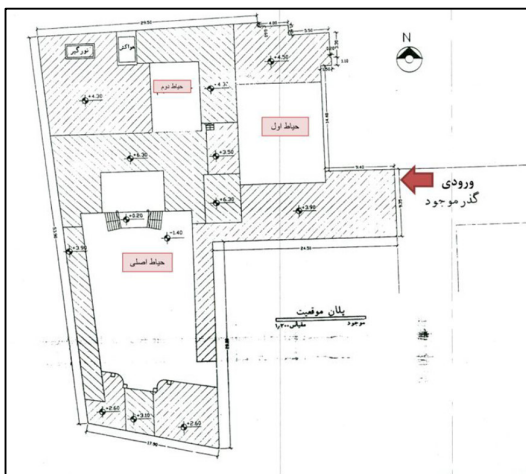
برای جمع‌بندی موضوع، می‌توان استدلال کرد که جنبه‌های اصلی رویکرد طراحی مینا به حل مسایل بافت‌های قدیمی شهرهای تاریخی، مبتنی بر عمل طراحانه است و به سمت تعریف شیوه‌ای طراحی مینا برای تحقیق منتهی می‌شود. این شیوه با روش تحقیق فراتحلیل مقایسه است، زیرا دانش را تا حدی از طریق طراحی ارتقا می‌دهد. رویکرد طراحی مینا به حل مسایل بافت‌های قدیمی شهرهای تاریخی، توجه طراحانه به پدیده‌های مختلف بازنمایی شده در بافت را اولویت می‌گذارد؛ و پروژه‌های طراحی بخشی جدایی‌ناپذیر از فرآیند تحقیق را تشکیل می‌دهند. برای جذب، تجزیه و تحلیل، کاوش و انتقال ایده‌ها در رویکرد طراحی مینا به حل مسایل بافت‌های قدیمی شهرهای تاریخی، از طریق ایجاد حساسیت متوازن به حفاظت و توسعه، از

با عنایت به روش با توجه به محدودیت های ارایه نتایج، نسبت به تحلیل یک نمونه از بناهای منتخب اقدام می شود. سایر نمونه ها را می توان بر اساس همین روش تحلیل و ارزیابی کرد.

تحلیل یک نمونه از بناهای منتخب: خانه سرهنگ ایرج

خانه سرهنگ ایرج در خیابان پامنار، در یکی از محلات بسیار باارزش شهری در قلب تاریخی تهران قرار دارد. این عمارت از فضاهایی همچون بخش ورودی، حیاط اصلی، عمارت اصلی، بخش خدمه، حیاط دوم و عمارت موجود در حیاط دوم که در مجموع با ترکیب این عناصر مجموعه فعلی شکل می گیرد. تنها دسترسی به داخل مجموعه از ورودی بدنه غربی کوچه است. این ورودی یک فضای مربع شکل مفصل مانند است با سقفی تخت، چهار ستون به شکل ستون های دوتایی در طرفین و یک ورودی با قوس نیم دایره و تزئینات گچی روی آن. شکل شماره ۵ پلان موقعیت خانه سرهنگ ایرج را نشان می دهد. حیاط اصلی بسیار بزرگ است. طولی معادل ۳۰ متر و عرضی حدود ۱۷ متر دارد. سمت جنوبی حیاط بخش سرایداری واقع شده که شامل یک ایوان کوچک مسقف در مرکز که یک اتاق ۱۲ متری در پشت آن واقع شده است. همچنین دو اتاق به همین اندازه در شرق و یک اتاق دیگر در غرب آن ساخته شده است. از لحاظ معماری این بخش کم ارزش ترین فضای مجموعه است. (شکل های ۵ و ۶)

شکل ۵- پلان موقعیت خانه سرهنگ ایرج

- **خانه امام جمعه** در خیابان ناصر خسرو، کوچه امام جمعه شماره هشت
- **خانه سرهنگ ایرج** محله عودلاجان، خیابان پامنار، بالاتر از مسجد پامنار، کوچه صوفیانی قرار دارد و در نقشه موسیو کرشیش به نام خانه «میرزا آقا خان» آمده است
- **خانه سلطان بیگم** در ابتدای خیابان امیرکبیر، خیابان ناظم الاطباء کوچه دشتی، کوچه کمالی
- **خانه قوام الدوله** در محله سرچشمه، خیابان امیر کبیر، کوچه میرزا محمود وزیر که به خانه وثوق الدوله هم مشهور است.
- **خانه کاظمی** در خیابان ۱۵ خرداد، کوچه ابوالقاسم (شماره ثبت ۳۰۳۰) مشهور به عمارت کاظمی
- **خانه مستوفی الممالک** در محله تاریخی سنگلج تهران
- **خانه مشیرالدوله پیرنیا** یا عمارت مشیرالدوله، منزل حسن پیرنیا (شماره ثبتی ۱۵۰) در خیابان منوچهری تهران بین لاله زار و فردوسی
- **خانه موتمن الاطبا** در میدان بهارستان، خیابان پامنار، روبه روی مسجد آیت الله کاشانی، بن بست موتمن الاطبا، پلاک ۱۳
- **خانه ناصرالدین میرزا** در خیابان صور اسرافیل، بن بست ناصرالدین میرزا، پلاک ۱۶
- **خانه نصیرالدوله آصفی** در خیابان امیر کبیر، خیابان میرزا محمود وزیر، کوچه نصیرالدوله، کوچه مرآت، شماره ۲۰

ای از درک نسبت و تناسب و نقش آن در هماهنگی ابعاد پیدا و پنهان موضوع است، و در معماری اسلامی ایرانی این موضوع برای همیشه صادق و صحیح است.

بر اساس مطالعه میدانی در خانه سرهنگ ایرج، ریشه‌هایی از خانه‌های تاریخی کاشان، اصفهان و شیراز دیده می‌شود که همان ریشه طراحانه مفهوم معماری اسلامی ایرانی که در خانه سرهنگ ایرج نمایش داده شده است. جستجوی مطالعاتی برای شناسایی چگونگی استفاده از هندسه پیدا و پنهان در خانه سرهنگ ایرج، یادآوری کننده اصول فرآیند طراحی معماری است که در طراحی معماری خانه‌های تاریخی ایران و معماری اسلامی ایرانی انجام شده است. این مطالعه تایید کننده بسیاری دیگر از مطالعه‌های میدانی درباره خانه‌های تاریخی ایران است. خانه سرهنگ ایرج را می‌توان نمونه‌ای از ابعاد پیدا و پنهان موضوع فرآیند طراحی معماری در معماری اسلامی ایرانی دانست که به منظور کشف چگونگی استفاده از هندسه در طراحی معماری خانه‌های تاریخی، به نمایش درآمده است. خانه سرهنگ ایرج را می‌توان خانه‌ای دانست که از خانه‌های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار در شهر تهران ریشه می‌گیرد. در این راستا نسبت‌های مساحت و حیاط در خانه سرهنگ ایرج مقایسه شده است. نتیجه نشان می‌دهد که حیاط از نسبت طلایی به عنوان مبنای طراحی خانه پیروی می‌کند؛ همان چیزی که هویت اسلامی ایرانی شهر تهران نیز بارها تاکید شده است. نسبت‌های ۱.۴۱۴ و ۱.۶۱۸ بیشترین فراوانی را در نمونه‌های مورد مطالعه در خانه‌های شهر تهران دارند، که خانه سرهنگ ایرج نمونه شاخص از آن است. در ضمن از نظر سطح اشغال، حیاط و درصد بنا، رابطه نزدیکی میان خانه سرهنگ ایرج و سایر خانه‌های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و پهلوی در شهر تهران مشاهده می‌شود. سطحی که بنا در مقایسه با حیاط در نمونه خانه سرهنگ ایرج اشغال کرده، با سایر نمونه‌های خانه‌های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و پهلوی در شهر تهران قابل مقایسه است.

بحث و تفسیر نتایج

مقایسه تغییرات و تحولات فینوتایپ و جینوتایپ خانه‌های تهران، نکات قابل توجهی را تاکید می‌کند. ساختمان‌های مسکونی تحلیل شده به ترتیب حروف الفبا عبارتند از: ۱- خانه امام جمعه

شکل ۶. پلان طبقه همکف خانه سرهنگ ایرج

شماره‌های مربوط به پلان موقعیت و پلان طبقه همکف خانه سرهنگ ایرج، هندسه پنهان در آن را نشان می‌دهد. تحلیل‌های کیفی صورت گرفته بر پلان‌های اصلی بنا به طور کلی نشان می‌دهد که خانه‌های سنتی دوران قاجار در شهر تهران مانند خانه سرهنگ ایرج، قابلیت بسیار فراوانی جهت معاصر سازی و استفاده بهینه جهت عملکردهای جدید دارند و در صورت سرمایه‌گذاری می‌توانند منجر به توسعه فرهنگی و اجتماعی فراوانی گردند. این مهم تاکنون در سطح کلانشهر تهران به خوبی انجام نشده است. پلان از نظر فنوتایپی تغییراتی را نشان می‌دهد اما در عمل، همان دارای همان روابط پنهان در خانه‌های سنتی ایران است که در سطح جینوتایپ مشاهده می‌کنیم.

در بعد پنهان، می‌توان موارد دیگری نیز مشاهده نمود. هندسه عنصری اساسی برای ایجاد وحدت در خانه سرهنگ ایرج است، همانطور که در معماری ایرانی، هندسه عنصری اساسی است. معماری اسلامی ایرانی تهران، هندسه عنصری اساسی است و موضوعی بسیار مهم در میان معماران برای نظم‌آفرینی در ظاهر، و حکمت‌آفرینی در باطن؛ که جزو ویژگی‌های جینوتایپی آن است.

در این راستا، معماری خانه سرهنگ ایرج به لحاظ نقش عملکردی، روابط فضایی خاص خود را دارد که از معماری اسلامی ایرانی ریشه می‌گیرد و هویت اسلامی ایرانی شهر تهران را نشان می‌دهد. معمار در خانه سرهنگ ایرج به دنبال اجرای اصول و قواعد هندسی به بهترین شکل است. خانه سرهنگ ایرج نمونه

ایران است. به گونه ای که امروزه خانه امام جمعه شامل ستون ها و سرستون های مرمرین به سبک اروپایی است و آئینه های قدیمی با گچبری های پرکار و ظریف در آن دیده می شود. چمن کاری و محوطه سازی با درختان زینتی و بوته ای، سبک انگلیسی و فرانسوی را نشان می دهد. با این حال حوض های مربع مستطیل کوچک و بزرگ، گلکاری و غیره دزاکسه شده و از حالت محوری خارج شده است. در نمونه خانه مستوفی الممالک، تغییرات فینوتایپ ها در خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی در شهر تهران بهتر مشاهده می شود. انواع گچبری از نوع فرنگی و درهای چوبی نقاشی شده و دارای نقوش برگرفته از سبک های نئوکلاسیک فرانسوی در آن دیده می شود. ترسیم حیوانات، افسانه هایی با سر انسان و بدن شیر و غیره تلفیقی از نئوکلاسیک اروپایی و هنر ایرانی است. بنا به طور شاخص اقتباس از سبک معماری فرانسوی است و تالار آینه با تزیینات و نقش های فراوان، شاهد مثالی برای این مدعاست. رشد فناوری چشمگیر است و این دگرگونی ها با کاهش تدریجی روش های ساخت گذشته و نیل تدریجی به سوی مفاهیم جدید در حوزه معماری به خصوص بخش مسکونی بوده است.

دستاوردهای پژوهش و مطالعات صورت گرفته، تایید کننده نتایج بررسی تحقیقات و پژوهش های مشابه در ارتباط با معاصر سازی است. از نظر جینوتایپ، ده خانه انتخاب شده با سایر نمونه های اصیل از خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و پهلوی در شهر تهران هماهنگی دارند. کهن الگو همه آن ها را می توان خانه بروجردی کاشان دانست. لذا یکی از مهمترین کلیدواژه ها، «تداوم فرهنگی» است که در بررسی خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و پهلوی در شهر تهران مشاهده شده است. این مهم در خانه های سنتی تهران، و معماری معاصر ایران به خصوص در دوره دهه ۱۳۲۰ تا دهه ۱۳۴۰ مشاهده می شود. مفهوم دیگر اهمیت یافتن فناوری است که موارد نظیر آن را می توان در محوطه ها و کارگاه های دارای میراث صنعتی معاصر سازی شده شامل کارخانه آرگو که امروزه یک موزه- گالری پروتوق است مشاهده نمود. تاثیر فناوری های ساختمان سازی مدرن اروپایی در طراحی کارخانه دخانیات تهران توسط معماران آلمانی نیز مشاهده می شود. به عبارت دیگر، خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و پهلوی در شهر تهران به سمت فینوتایپ

در خیابان ناصر خسرو، ۲- خانه سرهنگ ایرج محله عودلاجان، ۳- خانه سلطان بیگم در ابتدای خیابان امیرکبیر، ۴- خانه قوام الدوله یا وثوق الدوله در محله سرچشمه، ۵- خانه کاظمی در خیابان ۱۵ خرداد، ۶- خانه مستوفی الممالک در محله تاریخی سنگلج تهران، ۷- خانه مشیرالدوله پیرنیا یا عمارت مشیرالدوله، منزل حسن پیرنیا در خیابان منوچهری، ۸- خانه موتمن الاطبا در میدان بهارستان، ۹- خانه ناصرالدین میرزا در خیابان صور اسرافیل، و ۱۰- خانه نصیرالدوله آصفی در خیابان امیر کبیر. با نگاهی به نمونه ها می توان مشاهده کرد که نمونه ها هم متنوع اند و هم متعدد. نمونه های نهایی تحلیل شده در حوزه ساختمان های مسکونی به قدری جامع اند که «روایی» و «پایایی» پژوهش با کمک «اشباع» هم از نظر اشباع نظری و هم اشباع عملیاتی تایید می شود.

نتایج نشان می دهد که خانه از جمله مهم ترین گونه هایی است در معماری که تغییرات و تحولات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه در آن ها قابل مشاهده است. به عنوان نمونه، خانه وثوق الدوله با داشتن آئینه های قدیمی با گچبری، آجر کاری و چوب، نمونه ارزشمندی است. در این نمونه ستونها و سرستون های مرمرین به سبک اروپایی است. در این خانه نقاشی های دیواری با موضوعات مختلف از قبیل وقایع تاریخی مهم دیده می شود که سوغات فرنگ است و چهره پردازی ها، نگارگری ها و مناظر که تمام سطوح داخلی دیوارها را پوشانده اند.

از سوی دیگر در امام جمعه، می توان ریشه های هویت اسلامی ایرانی شهر تهران را بهتر مشاهده نمود. استفاده از تزیینات مفصلی با نقاشی، گچ بری و آئینه کاری متنوع، از شاخصه های این بناست. در دوره های بعدی (بعد از فوت امام جمعه تهران) مالک بعدی چهره ای اروپایی تر به آن داده و تصاویر زنان با پوشش غربی و تلفیق طرح های غربی گچبری در کنار هر آئینه اضافه شده است. این مثال، شاهد مثالی آشکار است از هویت اسلامی ایرانی شهر تهران. در این بنا می توان شاهکاری از ارسای های قدیمی چوبی با شیشه های رنگی الوان در مشبک ها را مشاهده نمود. شاهد مثالی دیگر نقوش حیوانات کنار ستون اصلی است که بعد از فوت امام جمعه تهران توسط مالک بعدی به آن افزوده شد. این نمونه از تغییرات عمده در معماری و شهرسازی، نشان می دهد که دوره قاجار یکی از مهم ترین اعصار تاریخی

در خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی در شهر تهران است.

مهمترین نکات قابل اشاره در تحلیل خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار در شهر تهران عبارتند از:

- **عناصر پایدار در طراحی:** در بررسی خانه های تحلیل شده، تکرار عناصر پایدار در طراحی خانه برآوردهای کاشان، مشاهده می شود.
- **خانه های درونگرا:** الگوی درون گرایی در معماری بناهای مسکونی، موضوع مهمی در خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل پهلوی در شهر تهران است.
- **نظم بر پایه حیاط:** شکل گیری بناهای ساخته شده در اطراف حیاط، از ویژگی های خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی در شهر تهران است.
- **معماری همساز با اقلیم:** قرارگیری اتاق های نشیمن در بخش شمالی حیاط به منظور استفاده از نور آفتاب در زمستان، توسعه بخش جنوبی حیاط که در عمل رو به شمال است، جنبه هایی از معماری همساز با اقلیم در خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی در شهر تهران است.
- **سلسله مراتب فضایی:** فضاهای باز، فضاهای نیمه باز و نیمه بسته، و فضاهای بسته در یکدیگر تنیده شده اند به گونه ای که در تمامی خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی در شهر تهران مشاهده می شوند.
- **وحدت در کثرت:** کثرت عناصر طراحانه و تنوع فضاهای ارتباطی به منظور استفاده در فصل های مختلف بهار، تابستان، پاییز و زمستان است که کمک هندسه پنهان در بنا به یک وحدت قابل توجه رسیده اند.
- **اصل محرمیت:** در بررسی خانه های سنتی شهر تهران به بررسی و مطالعه خانه مشیرالدوله پیرنیا، خانه

مدرن رفته اند هرچند جینوتایپ سنتی دارند. درست مانند نمونه دانشگاه هنر اسلامی تبریز یا همان کارخانه چرمسازی سابق تبریز، یا کارخانه جورابافی بریانک که امروزه موزه حیات وحش شده است. نمونه متاخر آن را می توان در باغ موزه قصر تهران به تماشا نشست.

در بناهای دیگر مشهور مانند «خانه تیمورتاش» واقع در خیابان کارگر جنوبی، میدان پاستور، روبه روی مترو میدان حر، داخل دانشگاه جنگ که امروزه به «موزه جنگ» تبدیل شده، می توان تاثیر هر دو گرایش را در این بنای مربوط به اواخر دوره قاجار مشاهده نمود.

فرا تحلیل این پژوهش در باره خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی در شهر تهران، نتایج دقیق تری نیز به دست می دهد و آن روحیه «نوآوری» و «نوجویی» در طراحی خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و پهلوی در شهر تهران است. در بسیاری دیگر از پژوهش هایی که روش انجام نگارش آن ها بر حسب اهداف اصلی، توصیفی، تطبیقی و یا تحلیلی بوده؛ نحوه دستیابی به داده ها و اطلاعات نقش مهمی در نتایج داشته است. در اغلب موارد، نتایج کمی با کمک مطالعات اسنادی و کتابخانه ای انجام پذیرفته است. به عنوان شاهد مثال، محوطه ها و کارگاه های دارای میراث صنعتی معاصر سازی شده مانند کارخانه برق لندن مشهور به نیروگاه بترسی، یک کهن الگوست که می توان در تحلیل تاثیر فناوری بر فرآیند طراحی معماری به آن اشاره کرد؛ چیزی که در کارخانه آرگو یا موزه-گالری آرگو نیز مشاهده می کنیم. به عنوان شاهد مثال، می توان به سراغ کارخانه دخانیات تهران رفت و مشاهده نمود که چگونه فرم های مربع و مربع مستطیل تحت تاثیر زیبایی شناسی مدرن، منحنی شده اند. مراجعه به نمونه های متاخر مانند کارخانه جورابافی بریانک و باغ موزه قصر تهران نیز به عنوان شاهد، مثال قابل توجه اند.

سایر نمونه های مشهور از میان مشهورترین خانه های قدیمی تهران مانند خانه مقدم، خانه سیمین و جلال، خانه گذار، خانه نصیرالدوله اصفی، خانه حسین خداداد، خانه تیمورتاش و خانه دبیرالملک؛ هم هویت اسلامی ایرانی شهر تهران را به خوبی انعکاس می دهند و نشانه از ادامه جینوتایپ شیوه معماری تهرانی

بایدار ریشه می گیرد. استفاده مجدد از بناهای تاریخی در مبحث معاصر سازی، اهمیت دارد؛ آنچنان که مانند تغییر کاربری خانه ها توانسته اند موثر عمل کنند. تبدیل این بناهای تاریخی باید متناسب با موضوع و محل باشد. در زمینه تغییر کاربری به هتل و رستوران نمونه های موفق پر شماری قابل اشاره اند. به طور کلی خانه های سنتی دوران قاجار در شهر تهران قابلیت بسیار فراوانی جهت معاصر سازی و استفاده بهینه جهت عملکردهای جدید دارند و در صورت سرمایه گذاری می تواند منجر به توسعه فرهنگی و اجتماعی فراوان در محلات شهر تهران گردند.

زندگی بخشی به شهر با کمک رویکردهای تلفیق نظریه معاصر سازی ممکن می شود. هر چند این مهم تاکنون در سطح کلانشهر تهران به خوبی و درستی انجام نشده است و صرفاً تعدادی از خانه ها جهت فعالیت هایی همچون کافی شاپ، رستوران و موارد اینچنینی تغییر کاربری داده اند. از دیگر بناهای تغییر یافته و معاصر سازی آن در شهر تهران مربوط به کارخانه جوراب باقی بریانک است که با تغییر کاربری به موزه تا حدودی موفق عمل نموده است. نظریه معاصر سازی تاکید دارد که در فرآیند مرمت و اعطای کاربری جدید به این بنا، اولویت حفظ، نگهداری و نمایش تمام قصه های آرگو در طول زمان، تخریب ها و ریختگی های ساختمان به عنوان بخشی از این قصه ها مورد نظر طراحان بوده است که از طریق تغییر کاربری صنعتی به گردشگری توانسته است تا حدودی نسبت به معاصر سازی آن اقدام نمود.

منابع:

[1].Azpeitia Santander A, Azkarate Garai-Olaun A, De la Fuente Arana A. Historic urban landscapes: A review on trends and methodologies in the urban context of the 21st century. *Sustainability*. 2018 Jul 25;10(8):2603.

<https://doi.org/10.3390/su10082603>

[2].Landorf C. A future for the past: A new theoretical model for sustainable historic urban environments. *Planning, Practice & Research*. 2011 Apr 1;26(2):147-65. <https://doi.org/10.1080/02697459.2011.560458>

کاظمی و خانه سرهنگ ایرج پرداخته شده است. در این خانه ها تلاش شده است فضای خصوصی، نیمه خصوصی و عمومی رعایت گردد.

▪ **نقش راهبردی نور:** معماری ایرانی را معماری نوردوست دانسته اند چیزی که از هویت اسلامی ایرانی شهر تهران ریشه می گیرد. چنانکه در بناهای تحلیل شده، پنجره ها دارای ابعاد بزرگتری برای نورگیری هستند.

▪ **ورودی شاخص:** شیوه معماری خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی در شهر تهران یا «شیوه تهرانی» بر اهمیت ورودی تاکید دارد. ورودی های طراحی شده برای داخل شدن به بناهای تحلیل شده همانند ساختمان های مسکونی شاخص تهران، واضح و نمایان هستند؛ البته در مقام مقایسه با معماری روز تهران، مخفی و پنهان اند. به عبارت دیگر، بینابین هستند، واضح تر از گذشته خود و پنهان تر از معماری امروز. در این شیوه، تنها در قاب بندی های ورودی ها است که تفاوت موجود در ورودی ها و روزه های نوررسانی دیده می شود.

▪ **فرم های جدید:** فرم های مدرن اروپایی به خصوص مدرن باوهایوسی وارد ایران شده و می توان نمونه هایی از آن را در قاب بندی های هلالی دور ورودی ها مشاهده کرد.

▪ **بازسازی تناسب سنتی:** تناسبات خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی در شهر تهران همچنان از معماری سنتی ایران تبعیت دارد. به عنوان شاهد مثال، در ورودی اصلی از نظر ارتفاع قدری از هلالی های پنجره های نوررسانی پایینتر هستند.

نتیجه گیری

نتایج پژوهش تایید کننده کارایی استفاده از نظریه معاصر سازی در تغییر کاربری خانه های ارزشمند ساخته شده در دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی در شهر تهران است. ضرورت معاصر سازی از نظریه معاصر سازی و ابتکار عمل مبتنی بر معماری و شهر سازی

- <https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1401.12.3.2.6>
- [10].Zarghami E, Fatourehchi D. Architectural impacts of traditional houses as an Iranian-Islamic Cultural Identity on Iranians Mental Health Outcomes. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2018 Mar 10;7(4):30-46. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1396.7.4.6.7>
- [11].Tang J, Long Y. Measuring visual quality of street space and its temporal variation: Methodology and its application in the Hutong area in Beijing. *Landscape and Urban Planning*. 2019 Nov 1;191:103436.
<https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2018.09.015>
- [12].Lozano EE. Visual needs in the urban environment. *The Town Planning Review*. 1974 Oct 1;45(4):351-74. Available at: <https://www.jstor.org/stable/40103026>
- [13].Vaz de Freitas I, Sousa C, Ramazonova M, Albuquerque H. Feeling a historic city: Porto landscape through the eyes of residents and visitors. *International Journal of Tourism Cities*. 2022 May 4;8(2):529-45. Available at: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJTC-05-2021-0086/full/html>
- [14].Mahdavinejad M, Bazazzadeh H, Mehrvarz F, Berardi U, Nasr T, Pourbagher S, Hoseinzadeh S. The impact of facade geometry on visual comfort and energy consumption in an office building in different climates. *Energy Reports*. 2024 Jun 1;11:1-7.
<https://doi.org/10.1016/j.egy.2023.11.021>
- [15].Nikoudel F, Mahdavinejad M, Vazifehdan J. Nocturnal Architecture of Buildings: Interaction of Exterior Lighting and Visual Beauty. *Light & Engineering*. 2018 Jan 1; 26(1): 81-90.
<https://doi.org/10.33383/2016-008>
- [16].Pourfathollah M, Mahdavinejad M. Viewerphilic nightscape based on correlated color temperature. *Color Research and Application*. 2020 Feb;45(1):120-8.
<https://doi.org/10.1002/col.22450>
- [3].Swensen G. Between romantic historic landscapes, rational management models and obliterations—urban cemeteries as green memory sites. *Urban Forestry & Urban Greening*. 2018 Jun 1;33:58-65.
<https://doi.org/10.1016/j.ufug.2018.04.013>
- [4].Hall M. Identity, memory and counter-memory: the archaeology of an urban landscape. *Journal of material culture*. 2006 Jul;11(1-2):189-209.
<https://doi.org/10.1177/135918350606302>
- [5].Abdelmonem MG, Selim G. Architecture, memory and historical continuity in old Cairo. *The Journal of Architecture*. 2012 Apr 1;17(2):163-89.
<https://doi.org/10.1080/13602365.2012.678634>
- [6].Aghaeimehr M, Gharehbaglou M. Identity-Based Contemporization; Case Study: Iran Contemporary Urban Districts in Pahlavi Era. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2020 May 10;10(1):11-18. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1399.10.1.5.1>
- [7].Donboli S, Kalantari Khalilabad H, Aghasafari A. Recognition of Urbanscape Identity Components in Iranian Islamic Cities - The case of Tehran. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2019 Mar 10;8(4):223-230. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1397.8.4.3.1>
- [8].Mazaherian H, Keynoosh A, Keynoosh A. Endogenous versus Conventional Approach to Residential Development in Revitalize Urban Identity of Iranian Islamic Architecture. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2017 Apr 10;7(1):1-12. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1396.7.1.7.2>
- [9].Riyahizadeh M, Falamaki M, Pourzargar M. Reading the Relationship between Historicism and the Concept of Identity in the Modern Architecture Heritage of Tehran (1310-1320). *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2022 Sep 10;12(3):1-21.

- <https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1395.6.1.5.3>
- [23].Rasoolzadeh M, Moshari M. Designerly approach to occupant health with interaction of building material selection and healthy environment. *Naqshejahan-Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*, 2023; 13(3):129-148. Available at: <http://bsnt.modares.ac.ir/article-2-73856-en.html>
- [24].Gharaati F, Mahdavinejad M, Nadolny A, Bazazzadeh H. Sustainable Assessment of Built Heritage Adaptive Reuse Practice: Iranian Industrial Heritage in the Light of International Charters. *The Historic Environment: Policy & Practice*. 2023 Oct 4:1-35. <https://doi.org/10.1080/17567505.2023.2261328>
- [25].Samadzadehyazdi S, Ansari M, Mahdavinejad M, Bemaninan M. Significance of authenticity: learning from best practice of adaptive reuse in the industrial heritage of Iran. *International Journal of Architectural Heritage*. 2020 Mar 15;14(3):329-44. <https://doi.org/10.1080/15583058.2018.1542466>
- [26].Rasoolzadeh M, Moshari M. Prioritizing for Healthy Urban Planning: Interaction of Modern Chemistry and Green Material-based Computation. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2021 May 10;11(1):94-105. [Persian] <https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1400.11.1.7.0>
- [27].Hanachi P, Mollazadeh F, FadaeiNezhadBahramjerdi S. Developing the conceptual framework of value-based management in cultural and historical places; (Looking at the Islamic Culture). *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2017 Dec 10;7(3):1-14. [Persian] <https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1396.7.3.4.3>
- [28].Iranishad A, Habib F, Mahdavinejad M. Contemporization of Historical Neighborhoods with the Aim of Urban Spaces Place Making. *Urban Management* [17].Alilou M, Mahdavinejad M. The Effect of CCT on Vitality and Population Absorption in Urban Area: Case Study of the Safavi Bridge Urban Area in Karaj, Iran. *Light & Engineering (Svetotekhnika), Moscow*. 2022 Sep 1;30(5): 81-91. Available at: <https://e-journal.com/en/journals/light-engineering-30-5/light-engineering-30-5-2022-paper-version/>
- [18].Ganji Kheybari A, Diba D, Mahdavinejad M, Shahcheraghi A. Algorithmic Design of Palekane in Order to Increase Efficiency of Daylighting in Buildings. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, Spring 2015;8(1):35-52. [Persian] Available at: http://www.armanshahrjournal.com/article_39305_6474c6c97b35674314f99f744a694497.pdf
- [19].Bahramipanah A, Kia A. Quranic Interpretation of Holy Light Idea in Islamic and Iranian Architecture of Safavid Era. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2020 Dec 10;10(4):287-293. [Persian] <https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1399.10.4.7.9>
- [20].Ahmadi M, Ansari M, Bemanian M. Geometric Data Mining and Shape Grammar of Relationship between House and Islamic Iranian Lifestyle. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2021 Apr 10;11(1):1-14. [Persian] <https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1400.11.1.6.9>
- [21].Taherkhani R, Hashempour N, Lotfi M. Sustainable-resilient urban revitalization framework: Residential buildings renovation in a historic district. *Journal of Cleaner Production*. 2021 Mar 1;286:124952. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124952>
- [22].Ansari S, Andalib A. An Evaluation Framework for Measuring Participation in Urban Renovation Projects and its Application in The Special Renovation Project of Shahid-Khoob-Bakht Neighborhood. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2016 Jul 10;6(1):5-17. [Persian]

- Management-Driven Urban Contemporization in Urban Historic Areas; Case Study: Historic City of Rey. *Naqshejahan-Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2021 Jul 10;11(2):120-36. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1400.11.2.7.2>
- [35].Maghsoud M, Nasr T. ITC-based Technologies and Green Strategy for Contemporization of Tehran Silo. *Naqshejahan-Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2022 Mar 10;12(1):1-9. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1401.12.1.2.2>
- [36].Mahdavejad M, Ansari M, Samadzadeh S, Rafiei S, Mousavi K, Estakhr F. Contemporizing Valuable Urban Districts Regarding to Educating Environment Paradigms, Case: Yazd, Iran. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2014 Feb 21;116:4406-10. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.956>
- [37].Latifi M, Mahdavejad M. Contemporization of Isfahan Indigenous Housing Model based on Analysis of non-Morphic Relationships of Plan, Case Study: Jangjouian House. *Journal of Iranian Architecture Studies*. 2022 Sep 13; 11(21): 185-203. doi: 10.22052/jias.2022.245859.0
- [38].Widener MN. Renewed Energy: Sustainable Historic Arrests as Keystones in Urban Center Revitalization. *Quinnipiac L. Rev.*. 2013;32:723. Available at: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/qlr32&div=26&id=&page=>
- [39].Gargiulo C, Galderisi A, Ceudech A. The requalification/revitalization of historical city: proposals for Naples. Available at: <https://www.iris.unina.it/handle/11588/423611>
- [40].Grazuleviciute-Vileniske I, Urbonas V. Urban regeneration in the context of post-Soviet transformation: Lithuanian experience. *Journal of cultural heritage*. 2014 Nov 1;15(6):637-43. <https://doi.org/10.1016/j.culher.2014.01.002>
- Studies*. 2019 Feb 20; 10(36): 41-60. [Persian] Available at: http://ums.srbiau.ac.ir/article_13939.html?lang=en
- [29].Iranishad A, Habib F. Reconnection to Context: Place-based Contemporization and Reuse of Tehran Valuable Houses. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2021 Jun 10;11(2):1-26. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1400.11.2.1.6>
- [30].Mahdavejad M, Ansari M, Samadzadeh S, Rafiei S, Mousavi K, Estakhr F. Contemporizing Valuable Urban Districts Regarding to Educating Environment Paradigms, Case: Yazd, Iran. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2014 Feb 21;116:4406-10. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.956>
- [31].Moulaii M, Soleymani R. Economic growth and urban development through the regeneration of valuable historical buildings; Case study: Hamedan Historic Houses. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2017 Dec 10;7(3):95-104. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1396.7.3.3.2>
- [32].Yazdani M, Ansari M, Pourjafar M. Urban living-lab as a way for cultural transition to green contemporization: An approach to sustainability; Case study: Jamaran neighborhood. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2022 Mar 10;12(1):20-40.
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1401.12.1.1.1>
- [33].Pourzargar M, Abedini H. Explaining the Components of Contemporization and Quality Improvement of Emamzadeh Saleh's (AS) Adjacent Texture. *Naqshejahan-Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2020 May 10;10(1):63-74. [Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1399.10.1.7.3>
- [34].Motaghi T, Rafieian M, Saremi H. A Theoretical Model for Conflict

_44611_955a20b5cfd1f32308e627ddc852
8b91.pdf

[48].Saikaly F. Designerly Research: Towards Design's Own Research Paradigm. Available at: <https://dl.designresearchsociety.org/drs-conference-papers/drs2004/researchpapers/153/>

[41].Amani M, Irene Del Monaco A, Nencini D. Analyzing the possibility of using the theory of Gustavo Giovannoni as a model of action in the old context of the historical city of Tabriz. *Naqshejahan - Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2024 Jan 10;13(4):1-24. Available at: <http://bsnt.modares.ac.ir/article-2-72846-en.html>

[42].Zucconi G. Gustavo Giovannoni: A theory and a practice of urban conservation. *Change over time*. University of Pennsylvania Press. 2014;4(1):76-91. Available at: <https://muse.jhu.edu/pub/56/article/544301/summary>

[43].Saikaly F. Approaches to design research: Towards the designerly way. In sixth international conference of the European Academy of Design (EAD06), *University of the Arts, Bremen, Germany* 2005 Mar 29.

[44].Kia A, Mahdavinejad M. Interactive Form-Generation in High-Performance Architecture Theory. *International Journal of Architecture and Urban Development*. 2020; 10(2):37-48. Available at: http://ijaud.srbiau.ac.ir/article_15848_b1ba4e84fbe133b34ad35f7a46febfe2.pdf

[45].Mahdavinejad M. Designerly Approach to Energy Efficiency in High-Performance Architecture Theory. *Naqshejahan - Basic Studies and New Technologies of Architecture and Planning*. 2020 Sep 10;10(2):75-83. [Persian]

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23224991.1399.10.2.7.5>

[46].Mahdavinejad M. Discourse of High-Performance Architecture: A Method to Understand Contemporary Architecture. *Hoviatshahr*, 2017 Aug 23;11(2):53-67. [Persian] Available at: http://hoviatshahr.srbiau.ac.ir/article_10930_79f91b76bac9a77aba9d4aff60465705.pdf

[47].Mahdavinejad M. High-Performance Architecture: Search for Future Legacy in Contemporary Iranian Architecture. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 2017 Mar 14;9(17):129-138. [Persian] Available at: <http://www.armanshahrjournal.com/article>